Mennesket og kærligheden -Menneskelivets mening

Søren Kierkegaards etik (1813-1855)

Hvad er det gode og hvad er grundlaget for det gode?

To hovedretninger

1. Fordringen er religiøst begrundet eller er noget på forhånd givet i vores liv - objektivt grundlag

- Fordringen om at gøre godt kommer fra Gud – *teologisk etik.*
- Fordringen er medskabt, dvs. er givet i og med, at vi har livet med hinanden og er indfældet i naturen – *skabelsesetik*

2. Fordringen skal tilegnes personligt – subjektivt grundlag

Fordringen har sit udgangspunkt i menneskets *selvbevidsthed*, i menneskets forhold til sig selv. Hvad der er det etisk gode, beror derfor på et *valg.*

Filosoffen *Immanuel Kants* (1724-1804) tænkning er her afgørende:

- På den ene side er mennesket et naturvæsen, hvis handlinger er bestemt af sanselige tilbøjeligheder og tilskyndelser
- På den anden side er mennesket fornuftigt og i stand til at handle frit. Det kommer til udtryk i form af den etiske fordring "Du skal for du kan!". Den etiske fordring om kærlighed til næsten er et udtryk for, hvad mennesket egentlig er.
- Det etiske: "Du skal elske din næste" er det almene - dvs. det etiske rigtige er det, som er rigtigt for alle.

Kierkegaards forfatterskab (i udvalg)
1813: Søren Aabye Kierkegaard fødes 5. maj
1830: Kierkegaard bliver student og påbegynder det teologiske studium i København
1840: Kierkegaard afslutter studierne. Frier til Regine Olsen. Forlovelsen hævet 1841
1842: Studieophold i Berlin. Magister i filosofi med afhandlingen Om begrebet Ironie

Forfatterskabets 1. del: Den filosofiske eksistensanalyse
1843: Enten-Eller; Frygt og Bæven; Gjentagelsen.
1844: Begrebet Angest
1845: Atten opbyggelige Taler
1846: Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift . Latterliggøres i det satiriske tidsskrift Corsaren

Forfatterskabet 2. del: Det kristeligt opbyggelige
1847: Kjærlighedens Gerninger
1849: Sygdommen til Døden
1850: Indøvelse i Christendom
1854:"Kirkestormen". Udsender sit eget tidsskrift Øieblikket
1855: Kierkegaard dør 11. november

Søren Kierkegaard er i sin etiske tænkning afhængig af Kants udgangspunkt.
I sin indkredsning af, hvad der er det etisk gode, modstiller han to typer. Han kalder det "stadier" eller "livsanskuelser":
Æstetikeren
Etikeren

Det æstetiske stadium – at leve på stemninger og indtryk
Det etiske stadium – at vælge sig selv, tage ansvar
Det religiøse stadium – at leve i tro på Gud

Modsætningen mellem de to typer (æstetikeren og etikeren) viser sig i den måde, de forholder sig til et *enten-eller,* dvs. mellem to handlemuligheder, der udelukker hinanden.

Æstetikeren:

- Et enten-eller er udtryk for *indifferens*, ligegyldighed. Du kan gøre det ene eller du kan gøre det andet, det er lige gyldigt. "Gift dig, og du vil fortryde det; gift dig ikke, og du vil også fortryde det. Gift dig eller gift dig ikke, du vil fortryde begge dele"
- Æstetikeren fortaber sig til de mange muligheder.
- Han kan ikke forholde sig til sig selv, for han har ingen identitet.

Der er altså en sammenhæng mellem at forholde sig til sig selv og til et enten-eller. Kierkegaard taler om "personens dannelse".

Etikeren:

- Enten-eller udtrykker en forskel, en absolut forskel.
- Grundlæggende står valget ikke mellem to handlemuligheder i en given situation,
- Valget er mellem en mulighed, som er "god" og en anden, som er "ond".
- Valget er at indse, at "sætte" selve den absolutte forskel mellem godt-ondt.
- Forskellen mellem godt og ondt er givet uafhængigt af mennesket – men mennesket må tilegne sig den, vælge den.
- Ved at vælge den absolutte forskel mellem godt og ondt vælger et menneske samtidig *sig selv.*
- At jeg er stillet overfor et absolut enten-eller viser, at jeg er mere end de konkrete drifter, tilskyndelser mv. Jeg er mere end det psykiske, jeg er noget, der har evig gyldighed, en personlighed. Jeg er ånd.
- At vælge i absolut forstand er at komme til sig selv i betydningen være dette væsen med evig gyldighed.
- Mennesket *vælger* sig selv, det *skaber* ikke sig selv

Den kristne tro – "Frygt og Bæven".

- Kierkegaard reager imod den opfattelse, at der ikke er modsætning mellem tro og tænkning, som man hævdede i hans tid (romantikken).

- Kierkegaard: Det kan ikke begribes "hvorledes man kom ind i Troen, eller hvorledes den kom ind i Én" (fortale til "Frygt og Bæven").
- At være troende er ikke en sag for videnskaben, men derimod for lidenskaben.

Arne Haugen Sørensen: Isaks ofring

1 Mos 22, 10ff.
Så rakte Abraham hånden ud og tog kniven for at slagte sin søn. Men Herrens engel råbte til ham fra himlen: »Abraham, Abraham!« Han svarede ja, og englen sagde: »Læg ikke hånd på drengen, og gør ham ikke noget! Nu ved jeg, at du frygter Gud og end ikke vil nægte mig din eneste søn.«

Abraham som eksempel! – Eller kan man sætte sig ud over det etiske? - Isaks ofring 1 Mos 22

- Abrahams tro er ikke en sag for tanken, men derimod fyldt med angst, fortvivlelse, "frygt og bæven".
- Det selvmodsigende: Abraham elsker sin søn, men han er parat til at adlyde Guds befaling om at ofre ham. – alligevel fastholder han troen på, at Gud vil lade ham beholde Isak.
- En sådan tro overskrider tænkningen, den er tro "i kraft af det absurde".
- Etisk set var Abraham forpligtet til at elske sin søn; den pligt sættes ud af kraft i lydigheden mod Gud.
- Lydigheden mod Gud kan altså sprænge det etiske.
- "Kjærligheden til Gud kan bringe Troens Ridder til at give sin Kjærlighed til Næsten det modsatte Udtryk af, hvad der ethisk talt er Pligten" ("Frygt og Bæven" s 65)
- Troen er en "dobbeltbevægelse". Dvs. troen på én gang giver slip, resignerer – og dog fastholder dette liv. Det er iflg. Kierkegaard, hvad Abrahamshistorien viser. "..det er stort at gribe det Evige, men det er større at fastholde det Timelige, efter at have opgivet det ("Frygt og Bæven " s. 19)

Næstekærlighed

Kjerlighedens Gjerninger. Nogle christelige Overveielser i Talers Form.

Kierkegaard fremhæver forskellige sider af kærlighedsbudet gennem 14 taler. Udgangspunkt i NT – både evangeliernes og Paulus` breve fx 1 Kor 13 ("kærlighedens højsang").

1. Et menneskes kærlighed har sit grundlag i Guds kærlighed: "Som den stille Søe grunder dybt i de skjulte Kildevæld, hvilket intet Øie saae, saaledes grunder et Mennneskes Kjerlighed endnu dybere, i Guds Kjerlighed. Dersom der intet Væld var i Bunden, dersom Gud ikke var Kjerlighed, da var hverken den lille Søe, ei heller et Menneskes Kjerlighed."
   - Guds kærlighed til mennesker er ikke selvkærlighed, men en hengivelse, der søger kærlighed.

- Gud vil, at mennesker skal have den samme kærlighed som han selv
- Kristus kom til verden, hengav sig for alle, så de måtte ligne ham i opofrende kærlighed
- Den kærlighed, som mennesker skal ligne Gud i, er *næstekærlighed* "Du skal elske din næste som dig selv".

2. Vi skal elske næsten *som os selv.*
   - Udgangspunktet er for Kierkegaard (som for Luther), at mennesket elsker *sig selv*
   - Denne selvkærlighed skal "fravristes os": "Denne ligger nemlig i at elske sig selv; men skal man elske Næsten "som sig selv", saa vrister jo Budet, som med en Dirk, Selvkjerlighedens Lukke op og fravrister dermed Mennesket den" ("Kjerlighedens Gjerninger s. 23)
   - Den selvkærlighed, som budet forudsætter findes jo i former som venskab, erotisk kærlighed osv.: "Det Verden under navn af Kjerlighed ærer og elsker, er sammenhold i Selvkjerlighed ("Kjerlighedens Gjerninger" s. 119).
   - Næstekærlighed ligger altså ikke i naturlig forlængelse af selvkærlighed
   - Der må i mennesket ske en "evighedens forandring af selvkærlighed
   - Selvkærligheden skal "forsages" og erstattes med selvfornægtelse.
   - Forudsætningen for at kunne elske sin næste er altså at se sig selv i lyset af forholdet til Gud, dvs. at forsage sin selvkærlighed.
   - Kun i lyset af den kristne forståelse kan man vide, at der findes en næste
   - I modsætning til den naturlige kærlighed, der foretrækker den elskede og dermed udelukker andre, ser den kristne kærlighed mennesker i lyset af "evighedens ligelighed".
   - Kristendommen medfører "..hver Enkelts Slægtskab med og forhold til Gud i Christo; fordi den christelige Lære ligeligt henvender sig til hver Enkelt ("Kjerlighedens Gerninger" 72f)
   - Kierkegaard sammenfatter: "At elske Næsten er, forblivende i sin jordiske Forskjellighed, som den er En anviist, væsentligen at ville være ligetil for ethvert Menneske ubetinget " (Kjerlighedens Gjerninger s.86)

3) Hvad er næstekærlighed i praksis/konkret?
   - Godgørenhed/velgerning. Iflg. Luther er det, hvad der tjener næsten bedst. Altså den godgørenhed, der hører hjemme i det daglige, *verdslige* område.
   - Kierkegaard taler om *religiøs* godgørenhed: *At hjælpe næsten til at elske Gud.* Det kan betyde selvfornægtelse!
   - At elske sin næste betyder så at hjælpe næsten til *at blive sig selv.*
   - Kierkegaard taler også om *barmhjertigheden* og det at give.
   - At være barmhjertig handler først og fremmest om, *hvorledes* der gives. Altså om den handlendes indstilling til Gud.
   - Den største velgerning er *at erindre en afdød.* Det er næstekærligheden i dens mest uegennyttige udgave. For her kan gerningen ikke motiveres af ønsket om gengæld!

Næstekærlighed er en specifik kristen handlemulighed
Den har sin grund i menneskets gudstro
Den adskiller sig fra andre menneskelige handlinger ved at indebære lidelse og selvfornægtelse.
Der er en modsigelse mellem kristendommen og det "verden" forstår ved kærlighed.

Etik-kritik - udviklingen frem mod en teologisk etik i det 20. århundrede

1) Etik-kritik i slutningen af 19. århundrede
   Nietzsches opgør med slavemoralen
   Freuds psykoanalyse
   Charles Darwins udviklingslære
2) Første Verdenskrig – værdiernes sammenbrud.

Reaktion mod etik-kritikken
Karl Barth (1886-1968) - den dialektiske teologi.
Dialektisk vil sige en modsigelse mellem Gud og alt menneskeligt, dvs. det som mennesket selv, naturligt kan præstere.

- Gud er "das ganz Andere". Gud møder os i *åbenbaringen* ("senkrecht von oben"). NB: Inspirationen fra Kierkegaard.
- Vi kan ikke sig noget om Gud uafhængigt af åbenbaringen
- Vi kender kun til Gud, fordi han gennem sin åbenbaring i Kristus er kommet til os.
- En kristen etik har sit grundlag i åbenbaringen.
- Mennesket er et handlende og villende væsen og fastsætter derfor regler og love
- Etikkens spørgsmål er derfor, om disse love og regler er rigtige og gyldige.
- Menneskets beslutning handler derfor om at være eller ikke være. Det er "livsspørgsmålet" (Die Lebensfrage).
- Hvis mennesket selv vil finde et grundlag for etikken, er det teologisk set et udslag af synd
- Svaret på det etiske grundspørgsmål kan kun findes i "Kristi lydighed mod loven (du skal elske din næste)".
- Som Kristus var lydig, sådan gælder det også mennesket, for Kristus repræsenterer mennesket.
- Den kristne etik er universel, for den er sandheden.
- Derfor skal den kristne engagere sig i det verdslige liv. Den kristne har et medansvar på det politiske område. NB: Barths modstand mod nazismen og engagement i oprettelsen af den tyske modstandskirke, *Bekendelseskirken.*

Et eksempel på protestantisk, politisk teologi - Dorothee Sölle (1929-2003)

- Kritik af den traditionelle forestilling om Gud som et hinsidigt og almægtigt væsen
- Kritik af en overbetoning af det personlige i forholdet mellem Gud og menneske. (kritik af den dialektiske teologi)

- Mennesket lever i en konkret verden, præget af konkrete magtforhold og sociale strukturer
- Det er dette konkrete menneske, der tror – og det er i den konkrete verden, at troen skal resultere i handlinger
- *Jeg-du* tænkningen skal udbygges til en *jeg-du-det* tænkning, hvor "det" er de sociale og politiske tilstande.
- Teologisk tænkning skal udbygges med samfundsvidenskab og ideologikritik.

Kritik af det kristne lydighedsbegreb:

- Der er opstået en sammenhæng mellem opfattelse af tro som absolut lydighed mod Gud og så lydighed som social dyd (fx nazismen)
- Lydighedsbegrebet duer ikke til at udtrykke betydningen af Jesu liv og død:
- "Han forventede, at vi forandrer verden – netop dertil befriede han vor fantasi" ("Lydighed og fantasi", 1968).
- Frelse består i, at mennesket befries til fantasi.
- Troen kommer til udtryk i en uselviskhed, der beror på erfaret lykke:
  "I den nåde, der fremtræder sådan, at et menneskes liv lykkes, konstitueres et andet jeg, som er befriet fra sin egen angst, som er befriet og forløst. Netop dette jeg kan ikke mere se sin opgave i at opfylde bestemte forskrifter og kan ikke mere begrunde en kristen etik i lydighed, for opgaven er verdensforandring, og den forudsætter fantasiens dyd" ("Lydighed og fantasi").

Dorothee Sölles nytolkning af den kristne etik sætter nye *dyder* i centrum. Foruden grunddyden fantasi nævner Sölle tolerance, humor, retfærdig harme, indføling og initiativ.

Tue Poulsen: "Livstræet" Helligåndskirken i Aarhus 1984.